

I0-1466
C-2
20-11-1991

1.110519131003

HOLYSLOOT
gemeente Amsterdam

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN
INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

1.110519131004

HOLYSLOOT
gemeente Amsterdam

Toelichting bij het voorstel tot
aanwijzing van Holysloot tot be-
schermd dorpsgezicht.

Het aan te wijzen dorpsgezicht omvat
het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst
voor de Monumentenzorg, tekening-
nummer 272^{III}) door een stippellijn
omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor
de Monumentenzorg.**

Mei 1986.

Inleiding

Holysloot is een van de kleine dorpen in het weidegebied ten noordoosten van Amsterdam, Waterland. De nederzetting wordt gevormd door een lintbebouwing langs de Holysloter Die. De oorspronkelijke agrarische functie is nog altijd van betekenis. De samenhang tussen het dorp en de directe omgeving is zowel in functioneel als in ruimtelijk opzicht zeer groot en waardevol.

De voorgenoemen aanwijzing van Holysloot tot beschermd dorpsgezicht is met name gericht op de ruimtelijke structuur van het dorp en op de directe relatie met het omringende gebied.

Ontstaan en ontwikkeling

Waterland maakt deel uit van de Noordhollandse veengronden die zich oorspronkelijk, voor de vorming van de Zuiderzee in de tweede helft van de 12de eeuw, verder in oostelijke richting uitstrekken. Het begin van de ontginning van dit gebied, en daarmee het ontstaan van continue bewoning, dateert uit de 10de of 11de eeuw. De ontginning van het veen vindt plaats vanaf de afwateringsstromen in het veengebied, de Dieën. (Die is een samentrekking van 'de ie'. Ie is de waterlandse variant van Ee of Aa, de meer algemeen voorkomende oud-Nederlandse waternamen.) De oevers van de afwateringsstromen vormen de oudste ontginningsbasis.

Voor de ontwatering van het veen wordt min of meer haaks op de ontginningsbasis een stelsel van evenwijdig aan elkaar lopende sloten gegraven. De agrarische bedrijven liggen in principe op de kop van de kavel, waardoor een lintbebouwing bepalend wordt voor de nederzettingvorm. In het algemeen vindt met het vorderen van de ontginning een verschuiving van de bewoning 'naar achteren' plaats. Achtergrond hiervan is de behoefte aan nieuw, hooggelegen bouwland. De eerder ontgonnen veenlanden zijn na verloop van tijd door klink en oxydatie zodanig in maaiveld verlaagd dat de grondwaterstand een bezwaar wordt voor de akkerbouw. De nederzettingen, ontstaan door latere verschuivingen, zijn regelmatig van opzet, met een strakkere lintbebouwing.

Een dergelijke ontwikkeling lijkt zich bij Holysloot niet te hebben voorgedaan. Door het grillige patroon van de veenstromen ter plaatse zijn slechts ondiepe ontginningsblokken ontstaan, die geen mogelijkheden tot verdere verschuivingen van de bewoning hebben geboden. Holysloot kan dan ook gezien worden als een van de weinige voorbeelden in

Waterland van een ontginningsnederzetting in een vroege fase van de veenontginning. Kenmerkend hiervoor is het onregelmatige beloop van het pad door Holysloot, de Dorpsstraat.

Het grondgebruik van Waterland is na de aanvankelijke akkerbouw kort na de ontginning voornamelijk bepaald door veeteelt. Vanaf de 17de eeuw is de veehouderij sterk gericht geweest op de melkvoorziening van Amsterdam. Dagelijks is de melk vanuit de dorpen per schip naar de hoofdstad vervoerd.

Opmerkelijk is de algehele bevolkingsachteruitgang van Waterland. Landverlies door dijkdoorbraken -het Kinselmeer is in 1570 ontstaan- en vermindering van de kwaliteit van de grond door verzilting zijn belangrijke oorzaken van dit proces.

Over de omvang van de oudste bewoning van Holysloot is weinig bekend. Het dorp is - zij het slechts schematisch - met een kerk weergegeven op een kaart van Waterland uit 1588 (fotobijlage, afb. 1). Op de kaart van het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen van Kennemerland en Westfriesland van 1745 is de structuur, de omvang en de ligging duidelijk herkenbaar (fotobijlage, afb. 2). Holysloot is slechts ontsloten door een vaarverbinding, de Banwetering aan het westelijk uiteinde van het dorp, en door een voetpad in het verlengde van de Dorpsstraat, dat naar de Rijpersluis ten zuiden van Uitdam naar de Zuiderzeedijk leidt. Aan het oostelijk uiteinde van het dorp is een bebouwingscluster weergegeven, dat op latere 18de-eeuwse kaarten niet meer voorkomt. Aan het verdwijnen van deze bebouwing en aan de verkleining van de kerk in 1613 is de achteruitgang van de bevolking, zoals deze in geheel Waterland plaatsvond, afleesbaar.

Het eerste gedetailleerde kaartbeeld van Holysloot, het kadastrale minuutplan van 1827 vertoont duidelijke overeenkomst met de huidige situatie (fotobijlage, afb. 3). De kaart geeft het specifieke beloop van de Dorpsstraat, toen slechts een voetpad, weer. Het pad volgt de kop van de kavels, waardoor het beloop in het midden hoekiger is dan in de huidige situatie. Het westelijke deel direct langs het water is éézijdig bebouwd en de rest tweezijdig. Kenmerkend is de sterk variërende perceelsbreedte en de onregelmatige situering van de bebouwing. Ook de huidige wegverbinding met Ransdorp, de Bloemendaler Gouw, is weergegeven. De aanleg daarvan hangt samen met het geprojecteerde Kanaal door Waterland, waarmee rond 1823 een begin is gemaakt. Dit Kanaal, dat de bereikbaarheid van het Amsterdamse IJ diende te verbeteren, is nooit

voltooid. Wel is het tracé daarvan in het veld nog te herkennen.

De huidige nederlands hervormde kerk wordt in 1847 op een bestaande kunstmatige ophoging, een werf, gebouwd. Voorts komen in de 19de eeuw de gereformeerde kerk aan de Dorpsstraat en de school bij de entree van het dorp vanaf de Bloemendaler Gouw tot stand.

Tot op heden is Holysloot een agrarische nederzetting in een agrarisch landschap gebleven. Het grootste deel van de bebouwing stamt uit de vorige of uit het begin van deze eeuw. Vooral na de watersnood van 1916 zijn vele, overwegend uit hout opgetrokken panden vervangen. Opmerkelijk is de sterke uitbreiding van het aantal bedrijfsgebouwen in deze eeuw.

Aan te wijzen gebied

In het gehele dorp Holysloot is het historisch ruimtelijke karakter in directe samenhang met het omringende agrarische gebied bewaard gebleven. Het voorstel tot aanwijzing is dan ook op het gehele dorp en op de directe relatie tussen dorp en omgeving gericht. De omgrenzing valt in hoofdzaak samen met de natuurlijke grenzen van Holysloot: de Holysloter Die, het in 1823 geprojecteerde Kanaal door Waterland en de Banwetering. Aan de zuidkant wordt de grens voornamelijk bepaald door kavelsloten.

De openheid van het agrarische gebied rond Holysloot is op zich van groot belang, maar is vanwege de uitgestrektheid van het gebied buiten het aanwijzingsvoorstel gelaten.

Typering te beschermen waarden

Het huidige ruimtelijke karakter van Waterland wordt nog altijd bepaald door de openheid van het weideland. De verkaveling wordt gekenmerkt door langgerekte percelen van ongelijke diepte. Het gebied wordt doorsneden door een uitgebreid stelsel van waterlopen en vaarverbindingen, de Dieën en kavelsloten. Het niveauverschil tussen land en water is zeer gering. De dorpen liggen verspreid in het gebied en zijn door smalle wegen met elkaar verbonden. Holysloot is alleen over de Bloemendaler Gouw via Ransdorp verbonden met de andere dorpen en doorgaande wegen in Waterland. De geïsoleerde ligging van Holysloot wordt nog versterkt door het ter plaatse doodlopen van de Bloemendaler Gouw. De compacte lintbebouwing van het dorp is op grote afstand herkenbaar. Het silhouet wordt bepaald door de daken van de bebouwing en de hoogopgaande beplanting met in het midden het

torensplitsje van de nederlands hervormde kerk.

Het huidige ruimtelijke karakter van Holysloot wordt nog altijd bepaald door de situering van het dorp langs de Holysloter Die. De samenhang van de nederzetting met het omringende gebied is zowel in functioneel als in ruimtelijk opzicht zeer groot. Het agrarisch functioneren is nog altijd in hoge mate bepalend voor het karakter van Holysloot.

De stedenbouwkundige structuur van Holysloot wordt bepaald door de Dorpsstraat. Het beloop daarvan wordt gekenmerkt door kleine onregelmatigheden. Opvallend is de bocht in de weg in het midden van het dorp bij de werf met daarop de kerk. Aan weerszijden van de Dorpsstraat komt bebouwing voor met uitzondering van het westelijk uiteinde dat alleen aan de zuidkant bebouwd is. Door een aantal onbebouwde percelen en door de veelal tot op de Dorpsstraat doorlopende sloten en vaartjes zijn dorp en omgeving sterk met elkaar verweven. De verkaveling is loodrecht op de Dorpsstraat gericht. De percelen variëren in breedte. De hoofdbebouwing is vrijstaand op onregelmatige afstand van elkaar nabij de weg gesitueerd. Van een duidelijke gemeenschappelijke rooilijn is geen sprake. Opmerkelijk zijn de vele bijgebouwen op de erven.

De bebouwing is klein van schaal. De bouwhoogte is in het algemeen één bouwlaag met een vaak steile kap. De nokrichting is in hoofdzaak loodrecht op de voorgevel gericht.

Ook komen op de bredere percelen panden met stolpdaken voor. De bebouwing is opgetrokken uit baksteen of hout. De daken zijn afgedekt met gebakken dakpannen.

De Dorpsstraat is eenvoudig van kant tot kant in één vlak bestraat. Het specifieke, onregelmatige beloop wordt geaccentueerd door de eenvoudige houten hekken langs de weg. Nabij de erfgrans komen in een aantal particuliere erven bomen voor. De sloten zijn voorzien van eenvoudige houten beschoeiingen of zijn niet beschoeid.

De kerk ligt op een centraal punt in het dorp. Door het sterk gebogen beloop heeft de Dorpsstraat hier meer het karakter van een dorpsplein met een zekere beslotenheid. Voor het dorpsbeeld is het witgepleisterde zaalkerkje met het kerkhof erom heen op de werf, zowel van binnenuit als van buitenaf gezien, van belang. Het karakteristieke schoolgebouw markeert de entree van het dorp over de weg.

De overgang van het besloten tweezijdig bebouwde deel van de Dorpsstraat naar het eenzijdig bebouwde westelijke deel vormt een

boeiend ruimtelijk contrast. Door de directe ligging aan het open water is ter plaatse de recreatie op het water van belang. Tussen de weg en de oever liggen graslandjes met insteekhaventjes en steigers.

Het karakter van het oostelijk deel van Holysloot wordt voornamelijk bepaald door de agrarisch functionerende bedrijven. In de bebouwing komt dit tot uiting in markante stolpboerderijen en kaakbergen.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectueering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen van het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. dl. 5. Gorinchem, 1844.

Bos, J.M.
'Archeologische verkenningen in Waterland', Holland, 16 (1984), nr. 2, 65-74.

Cock, J.K. de
'Historische geografie van Waterland', Holland 7 (1975) 329-349.

Groen, J.A.
'Holysloot', Ons Amsterdam, 16 (1964) nr. 5, 130-137.

Heidinga, H.A.
'Historie en archeologie van Waterland', Waterland, (1977) 19-44.

Tirion, I.
Tegenwoordige Staat der Nederlanden. dl. 8. Amsterdam, 1745.

Woude, A.M. van der
Het Noorderkwartier. 3 dln. Wageningen, 1972.

Zantkuyl, H.J.
'De houten huizen van Holysloot'. Bull. KNOB, 67 (1968), nr. 1, 11-26.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

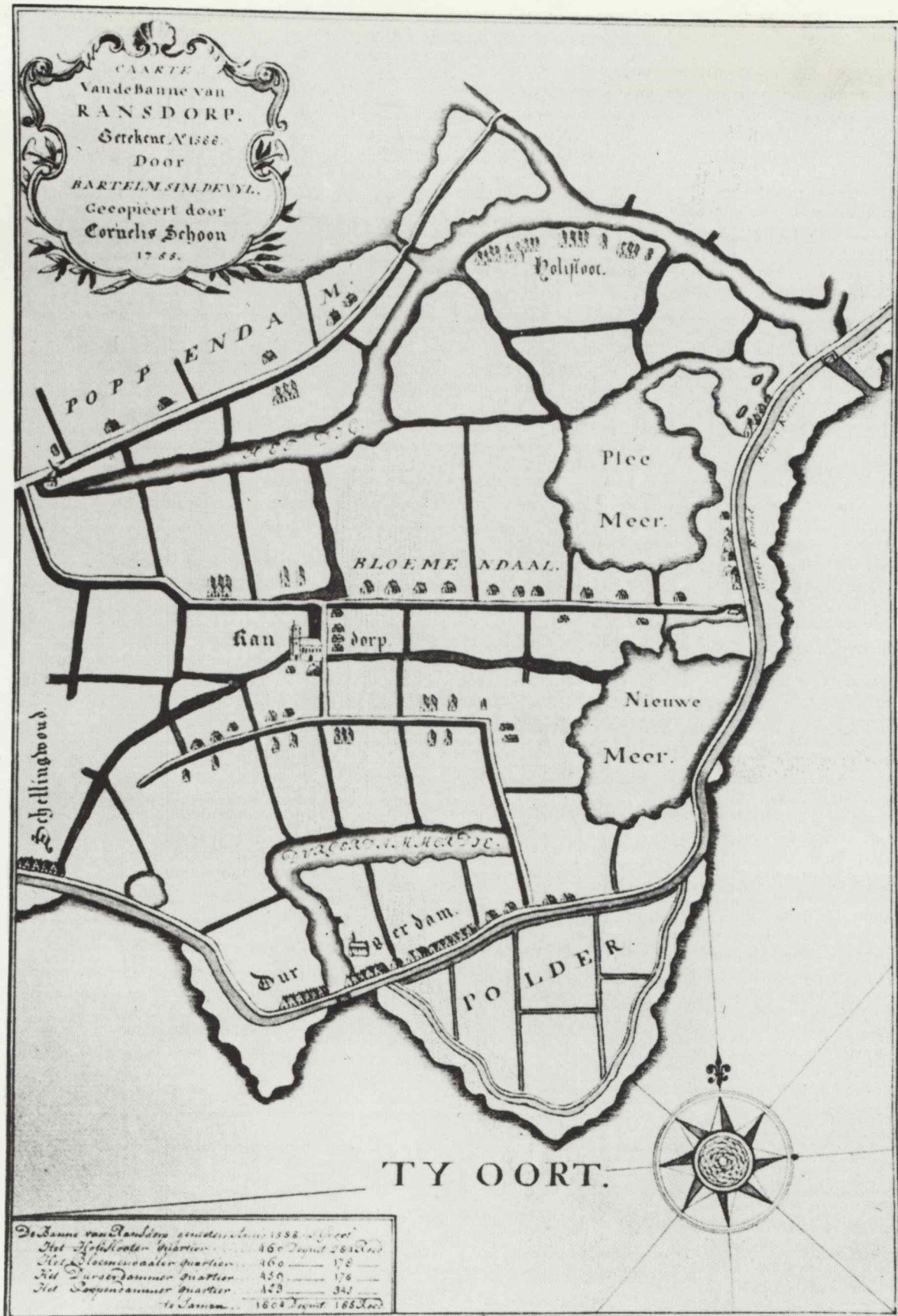
Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Foto's:
Bruigom, A.P. Waterland getekend door Cornelis Schoon (1719-1778). Alphen a/d Rijn, 1979 (afb. 1); Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 3); Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 2, 4); Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaart:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP Postbus 20014 2500 EA 's-Gravenhage. Telefoon: 070-78 98 80. Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1155 8.

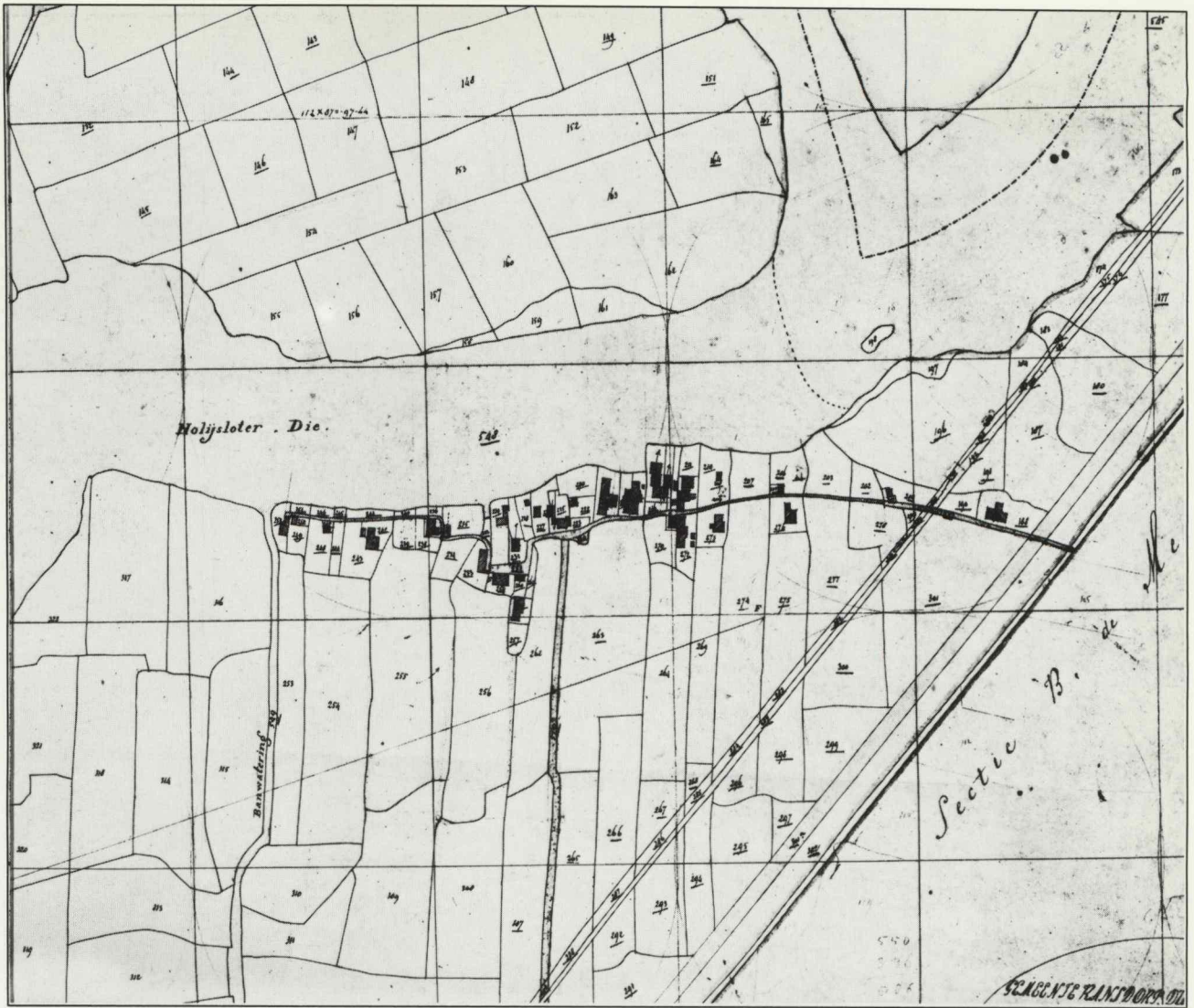
Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

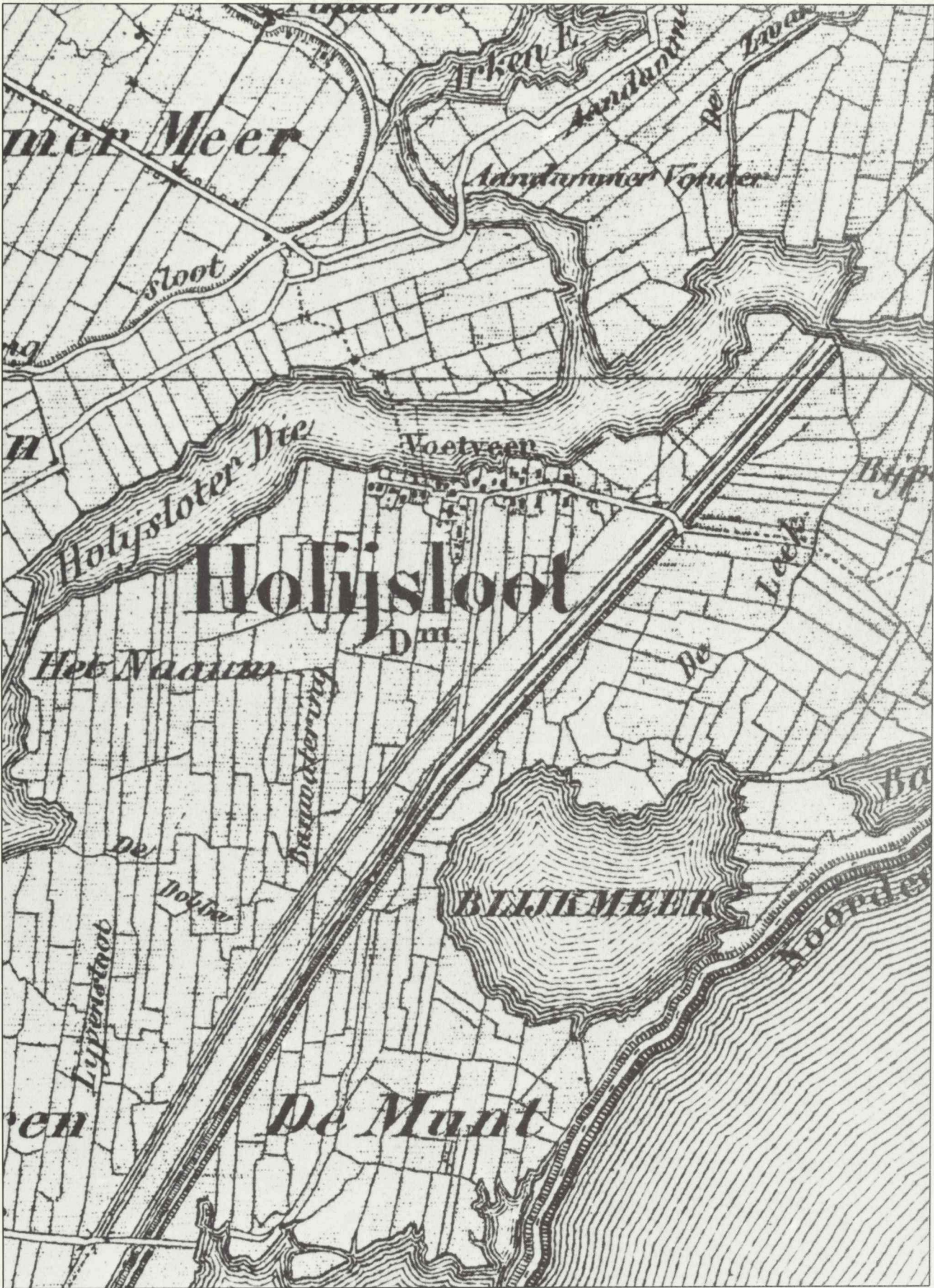
Afb. 1. Bartelem. Sim. de Vyl, Caarte van de banne Ransdorp A° 1588. Gecopieert door Cornelis Schoon, 1755.

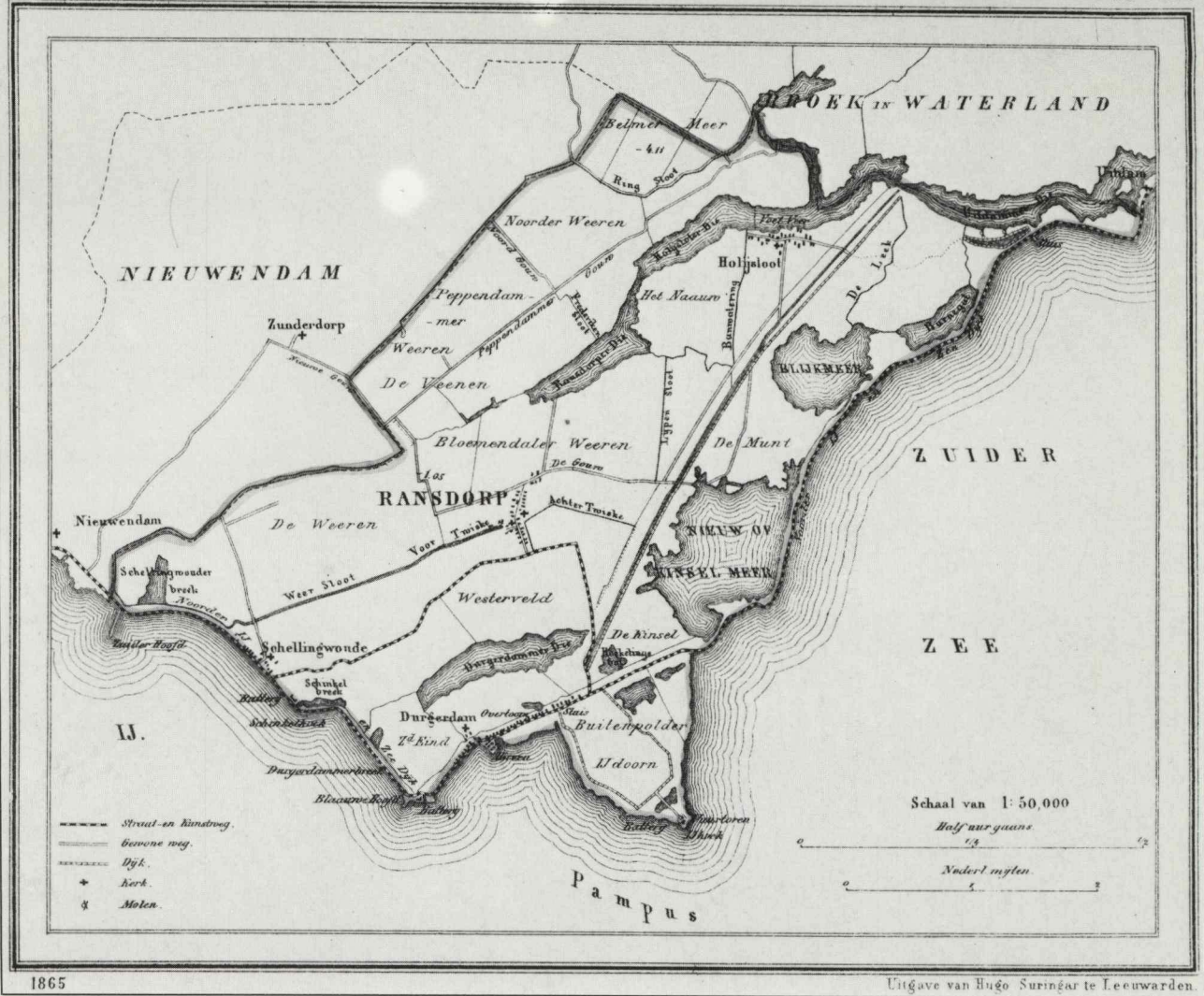
Afb. 2. J. Jansz. Dou, Kaartboek Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1745), fragment.

Afb. 3. Kadastraal Minuutplan gemeente Ransdorp, 1827, fragment.

Afb. 4. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1849-1850) blad 25, fragment.

Afb. 5. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1865, provincie Noord-Holland, gemeente Ransdorp.